

פרשת במדבר – החלפת הבכורים בלויים

תקציר

בפרשת במדבר אנו שומעים לראשונה על תפקידם של שבט לוי במשכן. על בחירת הכהנים ותפקידיהם כבר משענו מאז פרשת תצוה, אבל בחירת שבט לוי כולו, ותפקידיו – כתובים לראשונה בפרשת במדבר. ומשמע בפשטות שרק כאן, בשנה השניה ליציאת מצרים, בחודש השני – רק אז הצטוו משה על בחירתם ותפקידיהם.

לעומת זאת בפרשת עקב, בתיאור חטא העגל, נאמר כי כבר אז הבדיל ה' את שבט הלוי לתפקידיו השונים.

במאמר נציג שתי שיטות בפרשנות הדברים: שיטת רש"י וראב"ע שהציווי על שבט לוי היה אחרי חטא העגל, והם החלו בתפקידם במשכן כבר מהקמתו בחודש ניסן, מול שיטת הרמב"ן שעל הבדלת שבט לוי הצטוו משה רק בחודש אייר בשנה השניה.

נציג את השיטות, ואת הקשיים וההסברים שבכל אחת מהדרכים.

לדעתנו דרכם של רש"י והראב"ע קרובה יותר לפשט הדברים.

זהו מאמר ראשון מתוך שלושה הדנים בסדרי זמנים בחומש במדבר.

תוכן המאמר

2	בחירת הלויים – מתי?
3	ראב"ע
4	רש"י
5	רמב"ן
6	הקשיים בשיטת הרמב"ן
9	הסבר ראב"ע לפרשת במדבר
10	לסיום
10	הערה

בחירת הלויים – מתי?

חומש במדבר פותח – פרקים א' ב' - במפקד שעשו אבותינו בשנה השנית בחודש השני (אייר). משה רבינו מצטווה – ומבצע – לספור את שנים עשר השבטים, ואילו את שבט לוי הוא מצטווה לא לפקוד אותם בתוך בני ישראל אלא להפקיד אותם על מלאכת המשכן.

נשים לב כי זו הפעם הראשונה שאנו שומעים על תפקיד שבט לוי במקדש. בחירת הכהנים הוזכרה כבר בפרשת תצווה, ואף תפקידים לכהנים שמענו, בעבודת המשכן, באבחון נגעים, ובהערכת קדשים. ואילו על שבט לוי שמענו רק בחטף: בשמות – "אַלֶּה פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדוּת אֲשֶׁר פָּקַד עַל פִּי מֹשֶׁה עֲבַדְת הַלְוִיִּים בְּיַד אֵיִתְמָר בִּן אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן"¹, ובחומש ויקרא - רק פעם אחת בקצרה בדיני יובל, במכירת בתים ושדות. לראשונה כאן בסיום מפקד בני ישראל – חודש אייר שנה שניה - אנו שומעים שהם חונים סביב המשכן והופקדו לשרתו, בחניות ובמסעות. הלשון הזו משמעה שאז בחודש אייר הצטווה על כך משה לראשונה. יש אפילו מימד של הפתעה, לא רק לנו הקוראים הנתקלים לראשונה במעמד של בני לוי, אלא אף למשה, המצטווה על המפקד, ומצטווה וְאֶתְכֶם יִהְיוּ אִישׁ אִישׁ לַמִּטָּה, ונאמרים לו שמות כל ראשי השבטים, ורק לבסוף נאמר לו אַךְ אֵת מִטָּה לְוִי לֹא תִפְקַד.

נעיין בפרק ג':

" (א) וְאֶלֶּה תּוֹלְדוֹת אֶהֱרֹן וּמֹשֶׁה בְּיוֹם דְּבַר ה' אֶת מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי: (ב) וְאֶלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי אֶהֱרֹן הַכֹּהֵן נָדָב וְאַבְיָהוּא ... : (ד) וַיָּמָת נָדָב וְאַבְיָהוּא .. : (ה) וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ו) הִקְרַב אֶת מִטָּה לְוִי ... (יא) וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (יב) וַאֲנִי הִנֵּה לִקְחָתִי אֶת הַלְוִיִּים מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּחַת כָּל בְּכוֹר פֶּטֶר רֶחֶם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּים: ... (יד) וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַּר סִינַי לֵאמֹר: (טו) פָּקַד אֶת בְּנֵי לְוִי ... "

בעיון ראשוני נראה כי אחרי מפקד בני ישראל, בהמשך חודש אייר, הגיעה העת לעסוק בשבט לוי, תחילה בכהנים ולאחר מכן בלויים. אנו גם שומעים על היחס בין הכהנים – שעליהם ועל תפקידהם שמענו רבות למן פרשת תצווה – לבין הלויים, עליהם שמענו רק בפרשה זו. אלא שלא ברורה הכותרת, מדוע מסופר לנו על תולדות אהרן ומשה כשדיבר ה' עם משה בהר סיני, הרי משהוקם המשכן בחודש ניסן - דיבר ה' עם משה מהמשכן, לא מההר?

לפני שנעיין בדברי המפרשים – נעיין תחילה בסיום תיאור חטא העגל בפרשת עקב:

¹ כלומר: את הדו"ח הפרטני הגיש משה על הכלים שבמשא בני גרשון ומררי, שממונה עליהם איתמר, במדבר ד' כח, לג; אך כלי הקודש, (=הארון, השולחן, המנורה והמזבחות) שהם במשא בני קהת ושממונה עליהם אלעזר – שם פס' טז – לא פרט.

- אבל כשנכנסים לפרטים – נראה לכאורה שהפסוק לא נאמר בדקדוק: הכסף, שהיה מס חובה – פרט משה רבינו מה נעשה בו (שמות לח, כה-כח: אדני המשכן, ווי עמודי החצר צפוי ראשיהם וחשוקיהם, כל אלו במשא בני מררי),
- גם לגבי הנחושת פרט משה מה נעשה בה, (שם כט-לא: מזבח החיצון וכליו, ממשא בני קהת, ואדני פתח אהל מועד ואדני החצר, יתדות המשכן והחצר - גם אלו במשא בני מררי),
- אך לגבי הזהב משה אמר באופן כללי כמה זהב תרמו, שמות לח כד, אך לא פרט מה נעשה בזהב, (=המנורה וכליה, ציפוי הארון השלחן ומזבח הקטורת, כל אלו במשא בני קהת, ואף לא הזכיר את ציפוי קרשי המשכן בריחיו ועמודיו, ואת טבעות הקרשים, שבמשא בני מררי),
- מהצמר לגווניו עשו בגדי שרד, שהם כנראה במשא בני גרשון, ללא פרוט כמויות.

(כה) וְאֶתְנַפֵּל לִפְנֵי ה' אֶת אַרְבָּעִים הַיּוֹם וְאֶת אַרְבָּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפַּלְתִּי כִּי אָמַר ה' לְהִשְׁמִיד אֶתְכֶם: (כו) וְאֶתְפַּלֵּל אֵל ה' וְאָמַר ... (כט) וְהֵם עָמְדוּ וְנִחַלְתֶּם אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ בְּכַחַד הַגְּדֹל וּבְזָרְעָה הַנְּטוּיָה: (פ)

(א) בָּעֵת הַהִוא אָמַר ה' אֵלַי פָּסֵל לָךְ שְׁנֵי לוֹחַת אֲבָנִים פְּרָאשָׁנִים ...

(ג) וְאָעַשׂ אֶרְוֹן עֲצֵי שֹׁטִים .. וְאָשַׁם אֶת הַלַּחַת בְּאֶרְוֹן אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיְהִי שָׁם פְּאֲשֶׁר צִוֵּנִי ה':

(ו) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֵת בְּנֵי יַעֲקֹב מוֹסְרָה שָׁם מֵת אֶהָרֹן וַיִּקְבְּר שָׁם וַיִּכְהֹן אֶלְעָזָר בְּנוֹ תַחְתָּיו:

(ז) מִשָּׁם נָסְעוּ הַגְּדָגְדָה וַיִּמְן הַגְּדָגְדָה וַיִּטְבְּתָה אֶרֶץ נַחְלֵי מַיִם:

(ח) בָּעֵת הַהִוא הַבְּדִיל ה' אֶת שִׁבְט הַלְוִי לְשֵׁאת אֶת אֶרְוֹן בְּרִית ה' לְעַמֵּד לִפְנֵי ה' לְשִׁרְתוֹ וּלְבָרָךְ

בְּשִׁמּוֹ עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (ט) עַל כֵּן לֹא הָיָה לְלוֹי חֶלֶק וְנִחַלָה עִם אֶחָיו ה' הוּא נִחַלְתוֹ פְּאֲשֶׁר דָּבָר ה'

אֶלְהִיָּךְ לוֹ:

(י) וְאֲנֹכִי עֲמַדְתִּי בְּהַר פִּימִים הִרְאִשְׁנִים אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה וַיִּשְׁמַע ה' אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם

הַהוּא לֹא אָבָה ה' הִשְׁחִיתֶךָ: (יא) וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי קוּם לָךְ לְמַסַּע לִפְנֵי הָעָם וַיָּבֵאוּ וַיִּירְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ

אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְתָּם לְתֵת לָהֶם: (פ)

לענייננו, התפקידים שמיועדים כאן לשבט לוי הם:

- לשאת את ארון ברית ה' – זהו תפקיד הלויים, כפי הוזכר במקומות רבים – בבמדבר, נשוא, בהעלותך². אבל בפרשת וילך הוזכרו הן הכהנים והן הלויים כנושאי הארון³.
- לשרתו – שרות הוזכר אצל הלויים (במדבר א נ) והוזכר אצל הכהנים (דברים יח ה)
- ולברך בשמו – תפקיד הכהנים.

מכאן משמע שהן בחירת הכהנים הן בחירת הלויים היתה כבר אחרי חטא העגל, במהלך השנה הראשונה, חודשים רבים לפני המתואר בפרשת במדבר.

ראב"ע

(במדבר ג' א): "כאשר דיבר ה' אל משה בהר סיני, בעלותו להתכפר על מעשה העגל – אז

נבחר שבט לוי, ואמר ה' למשה "הקרב את מטה לוי" (פס' ו'), גם פרשת "וואני הנה לקחתי"

(פס' יב). וכאשר הוקם המשכן - אמר ה' "פקוד את בני לוי" (פס' טו).

והשכינה במשכן (=כלומר – ולא בהר סיני, א.מ.), על כן כתב "במדבר סיני" (פס' טו).

לדעת ראב"ע הכותרת הכפולה בפס' א' "בהר סיני" ובפס' י"ד "במדבר סיני" מלמדת על הזמן בו

התרחשו:

- פס' א-י"ג, בחירת הכהנים והלויים והחלפת הבכורים - נאמרו למשה כבר בשנה הראשונה לאחר

חטא העגל;

- ואילו מפקד הלויים, מפס' י"ד והלאה – הוא אכן קרה במדבר סיני אחרי הקמת המשכן.

אמנם הפרקים הקודמים היו באייר שנה שניה, אבל פרק ג' א-י"ג התרחש עוד לפני כן.

² במדבר א נא; פרק ג, ד; פרק י' ז, כא. אבל בהקדשת הלויים בהעלותך (במדבר ח, טו-יט), וכן בקורח (פרק יח א-ז) – הוזכר

השירות באוהל מועד, ושמירתו מפני בני ישראל שלא יקרבו, אך לא הוזכר נשיאתו. ראה על כך להלן.

³ דברים לא, בפס' ט' הכהנים בני לוי הנושאים את ארון ברית ה' ובפס' כה ויצו משה את הלויים נושאי ארון ברית ה' לאמר.

הראב"ע כבר אמר זאת בפרשת כי תשא, ואף הראה שם את מקורו:
כאשר ירד משה מההר וראה את חטא העגל, שם אחרי ששרף את העגל והשקה את בני ישראל,
נאמר

(כו) וַיַּעֲמֵד מֹשֶׁה בְּשַׁעַר הַמִּחְנָה וַיֹּאמֶר מִי לְה' אֱלֹהֵי ... : (כח) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לֵוִי כַדְבָר מֹשֶׁה ... : (כט)
וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מִלֵּאווֹ יְדַכְּם הַיּוֹם לְה' כִּי אֵישׁ בָּבְנוּ וּבָאָחִיו וְלָתַת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה:

כתב שם ראב"ע

[וְלָתַת עֲלֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה]... והשכר הוא שיתן עליכם ברכה.

וזהו בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי. והטעם (פירוש הפסוק בדברים) - שאמר לו ה' זה
הטעם (על הבדלת הלויים) בהר סיני.

על כן אמר ואלה תולדות אהרן ומשה ביום דבר ה' אל משה בהר סיני. (=כפי שראב"ע מפרש
אצלנו, א.מ.),

והנה כאשר נעשה המשכן נבדל אהרן ובניו לשרת ה', וכן הלויים.

אז היתה מחלוקת קרח, כי בכור היה, כאשר לקח ה' הלויים תחת הבכורים שיהיו קדושים,
בעבור שהם (=הבכורים) העלו העולות והשלמים זבחו על המזבח שנעשה לפני העגל:

אומר הראב"ע: הבכורים היו אלה שהקריבו לעגל, "ויעלו עולות ויגישו שלמים", ועל כן נדחו מעבודת
המשכן, כאמור בדברים (י ח).

הבדלתם בפועל היתה בהקמת המשכן, בחודש ניסן, מה שגרר מיידית את מחלוקת קורח, ועל כך יידון
בהרחבה בנפרד.

רש"י

נפתח בדברי רש"י בפרשת עקב:

בַּעֲתָה הַהִוא הַבְּדִיל ה' אֶת שֵׁבֶט הַלְוִי בַשָּׁנָה הַרְאִשׁוֹנָה לְצִאתְכֶם מִמִּצְרַיִם, וְטַעֲמָתָם בַּעֲגֵל, וּבְנֵי לֵוִי לֹא
טֵעוּ הַבְּדִילִים הַמְקוּמָם מִכֶּם.

רש"י סובר כמו ראב"ע (בעצם ראב"ע כמו רש"י) שהבדלת הלויים היתה מיד אחרי חטא העגל, ועל כן
החלפתם בבכורים היתה כבר מהקמת המשכן, בניסן. ראו דברי רש"י בפרשת נשוא (ז א):

וַיְהִי בַיּוֹם פְּלוֹת מֹשֶׁה לְהַקִּים אֶת הַמִּשְׁכָּן ... אוֹתוֹ הַיּוֹם כִּלּוּ הַקְּמוֹתָיו, וְרֹאשׁ חוֹדֶשׁ נִסָּן הִיָּה, בַּשָּׁנָה
נִשְׂרָפָה הַפָּרָה, בְּשִׁלְשֵׁי הַזֶּה הַזֶּה רִאשׁוֹנָה, וּבִשְׁבִיעֵי גִלְחוֹ (גיטין ס):

ההזאה הראשונה והגילוח שרש"י מזכיר הם בהקדשת הלויים, בבהעלותך

(ח) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ו) קַח אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְטַהַרְתָּ אֹתָם: (ז) וְכֹה תַעֲשֶׂה
לָהֶם לְטַהַרְתָּם הַזֶּה עֲלֵיהֶם מִי חֲטָאת וְהִעֲבִירוּ תַעַר עַל כָּל בְּשָׂרָם וְכַבְּסוּ בְּגָדֵיהֶם וְהִטְהָרוּ:

כלומר הזאת מי החטאת והעברת התער אמנם כתובים ברצף, כי הם תהליך הטהרה, אך התבצעו כל
אחד בזמנו⁴.

ושם כתוב

(יד) וְהַבְּדַלְתָּ אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם: ...

⁴ וע' להלן, בדיון בדברי הרמב"ן, ציטוט הספרי והגירסאות בו.

(יח) וְאָקַח אֶת הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל בְּכוֹר בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: (יט) וְאֶתְנָה אֶת הַלְוִיִּם נְתַנִּים לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעֶבֶד אֶת עֲבֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶהֱל מוֹעֵד וּלְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נֶגֶף

כלומר את ענין החלפת הבכורים בלויים כבר מניסן – למדנו בנשוא ובהעלותך.

בפרשתנו מלמד אותנו רש"י לימוד אחר:

(א) ואלה תולדת אהרן ומשה. ואינו מזכיר אלא בני אהרן, ונקראו תולדות משה - לפי שלמדן

תורה, מלמד שכל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו:

ביום דבר ה' את משה נעשו אלו התולדות שלו, שלמדן מה שלמד מפי הגבורה:

רש"י עונה לשתי שאלות בתשובה אחת: (1) הוזכרו כאן רק בני אהרן, מדוע נאמר 'תולדות אהרן ומשה',

(2) מה ענין הר סיני לכאן. ותשובתו היא, כי כשלימד משה את בני אהרן תורה – נעשו בני אהרן גם

לבניו של משה. כלומר: האזכור ביום דיבר ה' אל משה בהר סיני מלמדנו מסר רעיוני, רוחני. לא סדר

זמנים באה התורה ללמדנו כאן. רש"י בהחלט יכול לומר שהנאמר בפרקנו, וכן בפרק א', הוא "חזר וזירזו

בשעת מעשה" ולא בא ללמדנו סדר הזמנים.

רמב"ן

(ראשית דבריו היא גם התייחסות לדברי רש"י):

"ואין ביום דבר ה' אל משה בהר סיני אלא לומר שהיו אלה תולדותם ביום שדבר ה' אל משה בהר

סיני, ואמר כי מתו נדב ואביהוא ואין להם היום תולדות רק אלעזר ואיתמר.

והזכיר זה, לומר כי ביום דבר ה' אל משה בהר סיני - נבחרו אלה למשחה אותם, ולהיות להם

משחתם לכהונת עולם, ושאר השבט לא נצטוו בבחירתו עד עתה.

וטעם הזכיר תולדות אהרן ומשה במקום הזה - כי כאשר השלים מספר כל ישראל לתולדותם לבית

אבותם, ורצה להזכיר תולדות שבט לוי - התחיל בראשי השבט ההוא.

לדעת הרמב"ן (פס' א ופס' י"ד) – רק בחירת הכהנים היתה בהר סיני (פס' א-ד), ואילו בחירת הלויים

והחלפת הבכורים – פס' ו והלאה - היתה אחרי הקמת המשכן, במדבר סיני, ונצטוו עליה משה רק עתה

בחודש אייר יחד עם המפקד.

דברים אלו מסתדרים עם פרק א' לעיל, אך איך יפרש הרמב"ן את (דברים י ח) **בַּעַת הַהוּא הַבְּדִיל ה**

אֶת-שֵׁבֶט הַלְוִי ?

נעין בדבריו בפרשת עקב:

בַּעַת הַהוּא הַבְּדִיל ה' אֶת שֵׁבֶט הַלְוִי. מוסב לענין ראשון: בעת ההיא בשנה הראשונה שיצאתם

ממצרים וטעיתם בעגל ובני לוי לא טעו הבדלים המקום מכם לשון רש"י

ואם כן - יאמר כי מן העת ההיא הובדלו לפניו יתברך, כי לא הבדילים במעשה עד השנה השנית

בחדש השני.

או ירמוז למה שאמר להם (שמות לב כט) מלאו ידכם היום לה' כי יהיה זה לכם מלוא ידים

בעבודת כהונה ולויה.

והנכון בעיני כי "בעת ההיא" השני (בפסוקנו) - כראשון (לעיל פסוק א, כלומר - א.מ. - לא כשטעיתם בעגל הבדיל ה" אלא "כשהתרצה ה' לכם"), כי בעת שאמר לו פסל לך שני לוחות אבנים (שמות לד א) נתרצה לישראל ונצטוה על המשכן, ואז נתרצה גם לאהרן, ונצטוה (שם כח ד) ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך ולבניו (לקדשו) לכהנו לי, וצוהו במלואים, ולכך אמר (פס' ו) כי אלעזר כהן תחת אביו שהיתה בהם משחתם לכהונת עולם לדורותם, ועשה הבדלת כל השבט ענין אחד כי מן היום ההוא היה לפניו שיהיו שבטו נתונים נתונים לו לעבוד עבודת המשכן. או יאמר כי שבט הלוי נבדל בעת ההיא להיות הכהנים מהם, כי גם הם נושאים הארון; וכן ויתנה אל הכהנים בני לוי הנושאים את ארון ברית ה' (להלן לא ט) והם שישרתו לשם ויברכו בשמו. טעם עד היום הזה - בעבור כהונת אלעזר כאומר אז הבדלים לשרתו ויהי כן עד היום הזה: הרמב"ן עקבי בדעתו כי משה נצטוה על הבדלת שבט לוי רק באייר שנה שנייה. ו "בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי" - הכוונה שהובדל שבט לוי במחשבה, אבל לא במעשה.

הוא מציע שתי אפשרויות:

אחת - "בעת ההיא" כשטעיתם בעגל - הובדל שבט לוי, במחשבה לא במעשה, השניה - "בעת ההיא" שכשהתרצה לכם ה' - התרצה גם לאהרן, וצוהו על המשכן והקדשת הכהנים, ואילו הקדשת שאר שבט לוי נאמרה בחודש השני.

הבהרה לדברי הרמב"ן:

דבריו בקטע "והנכון בעיני" - "כי בעת שאמר לו פסל לך שני לוחות אבנים (שמות לד א) נתרצה לישראל ונצטוה על המשכן, ואז נתרצה גם לאהרן, ונצטוה (שם כח ד) ועשו בגדי קדש לאהרן אחיך ולבניו (לקדשו) לכהנו לי, וצוהו במלואים", אין הכוונה שאז אחרי חטא העגל נצטוה משה לראשונה על המשכן; גם בציווי המשכן הרמב"ן עקבי שהציווי למשה היה כסדר, בעוד משה בהר בארבעים יום הראשונים. ע' בדבריו בתחילת ויקהל, (שמות לה א) ובפרשת צו (ויקרא ח ב). אלא הכוונה שאחרי שהתרצה ה' לישראל - אז הצטוה משה שוב לבצע את מה שנאמר לו תחילה. אם כי באמת הלשון "הצטוה ועשו בגדי קודש .. וצוהו במלואים" לא לגמרי מדוייקת עם מה שאמר שם.

הקשיים בשיטת הרמב"ן

היתרון בשיטת הרמב"ן היא שזו ההבנה הפשוטה בפרשת במדבר, שהצווי למינוי הלויים היה אחרי מפקד בני ישראל, או במקביל לו. ובפרט הרמב"ן לשיטתו שהתורה כתובה כפי הסדר, אלא אם נאמר אחרת⁵. אלא שהפעם בחירה זו של הרמב"ן כרוכה בקשיים רבים, ונסקור אותם. נציג תחילה את בעייתיות בפסוקי התורה, ואח"כ בסברא:

⁵ ראה דברי הרמב"ן המצוטטים בסעיף ג.

"רוח" נוסף שיש לרמב"ן הוא בפרשת קורח, בפרק ט"ז פס' י"ז, מדוע משה חוזר על מה שכבר אמר בפס' ו-ז.

א. ראינו כבר לעיל את הדוחק בפירושו ל"בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי" – שהבדילם במחשבה, ואת הכהנים גם במעשה, אך לא את הלויים.

ב. הקושי הגדול ביותר הוא מהכתוב בפרשת נשוא, בנשיאים, שהיתה ביום פלות משה לקקים את המשכן, דהיינו בחודש ניסן, נאמר למשה לקחת את העגלות

קח מאתם והיו לעבד את עבדת אהל מועד ונתתה אותם אל הלויים איש כפי עבדתו:

איך יסביר הרמב"ן אמירה כזו למשה כבר בניסן?

ג. הקדשת הלויים המתוארת בפרשת בהעלותך - היתה לפי הרמב"ן באייר. לפי דבריו שצוטטו לעיל במדבר ג' ובפרשת עקב - הוא לא יכול לומר אחרת. אלא שפרשה זו נמצאת בין שתי פרשיות שהיו בניסן: מלפניה קרבנות הנשיאים והצווי לאהרן "בהעלותך את הנרות", ואחריה הצווי על הפסח בתחילת פרק ט'. קשה, כי לפי הרמב"ן סדר זמנים כזה אינו דרכה של תורה.

הרמב"ן (במדבר ח ה) אמנם מסביר את הטעם ל"הדבקת" הלויים במקום זה:

אחר שנמנו הבכורות והלויים, ונצטוו הלויים בעבודתם ובמשמרתם, ונתן להם העגלות – השלים מצוות הכהנים במנורה, ובא לצוות במצוות הלויים שיתחילו לעבוד, והוצרך לטהר אותם ולכפר עליהם, וזה טעם היסמך הפרשה הזו לכאן:

כלומר התורה הצמידה את הקדשת הלויים לתחילת עבודת המשכן והצווי לאהרן. אבל קשה להשתכנע שזה עומד בקריטריון של הרמב"ן עצמו "כי על דעתי כל התורה כסדר, זולתי במקום אשר יפרש הכתוב ההקדמה והאחור, וגם שם - לצורך ענין ולטעם נכון" (במדבר ט א, טז א) שהרי בהעלותך לא התפרש התאריך, וגם הצורך לא ברור דיו.

ד. לפי הרמב"ן היו שני שלבים: בניסן החלו אהרן ובניו לכהן, ובאייר הצטווה משה להכניס את הלויים לעבודה. היות וחודש ניסן כלל את קרבנות הנשיאים, קרבנות חובה ונדבה של הציבור, וקרבת פסח – צריך להבין מי ביצע איפוא את כל עבודות השירות במשכן בחודש זה. האם היה זה העם, נציגים, מתנדבים, או אולי הבכורים – שפגועים, יש לזכור, מהחלפתם בידי הכהנים⁶. לא מובן כלל מדוע לא להכניס את הלויים מיד, אלא לאפשר לאחרים להיכנס למשך חודש ואז להחליפם, זאת כאשר הקב"ה כבר החליט מזמן להחליף את הבכורים בלויים. גם בחז"ל לא שמענו על שני שלבים בכניסת שבט לוי לעבודה.

ה. בחז"ל ישנם מספר ברייתות המתארות את היום השמיני למילואים, בלשון "ויהי ביום כלות משה. איזה יום – זה ר"ח ניסן"⁷. חלקן עוסקות רק ביום השמיני עצמו, וחלקן עוסקות גם בימים הבאים.

סדר עולם רבה סוף פרק ז מתאר את האירועים בלי להזכיר כלל את שבט לוי:

בשני בניסן שרף אלעזר הכהן פרת חטאת, והזו כל ישראל ושנו, בארבעה עשר בו שחטו ישראל את פסחיהם, ויום השבת היה.

אך בספרי בפרשת נשא ובמדבר רבה:

⁶ ע' במדבר רבה פרשה י"ב, ו-ט, ומקבילות, וְיָהִי בְּיוֹם פְּלוֹת מֹשֶׁה וַיְהִי הוּא. מי אמר ווי? המדרש מביא כמה תשובות (הקב"ה אמר ווי, מלאכי השרת אמרו ווי, אומות העולם אמרו ווי) ואחת מהן – "הבכורים אמרו ווי שניטלה מהן הכהונה".

⁷ סדר עולם פרק ז'. תורת כוהנים סוף מכילתא דמילואים, ספרי פרשת נשוא פסיקא מד, פסיקתא רבתי פרשה ה', במדבר רבה פרשה י"ג אות י"ח.

נמצינו למדים שבעשרים ושלושה באדר התחילו אהרן ובניו המשכן וכל הכלים לימשח. בראש חודש הוקם המשכן, בשני נשרפה פרה, בשלישי הזה ממנו, תחת הזאה שנייה - גילחו הלויים⁸ מפה משמע בפשטות שהלויים החלו לעבוד כבר בניסן. וכך גם מתפרשת בפשטות הסוגיא בגיטין (דף ס"א)

דאמר רבי לוי שמנה פרשיות נאמרו ביום שהוקם בו המשכן, אלו הן: פרשת כהנים, ופרשת לויים, ופרשת טמאים, ופרשת שילוח טמאים, ופרשת אחרי מות, ופרשת שתויי יין, ופרשת נרות, ופרשת פרה אדומה:
ופירש רש"י

... אותן ח' פרשיות שהולכנו ליום נאמרו ונכתבו ונמסרו זו ליום ...

פרשת כהנים. אמור אל הכהנים שהלכות כהנים כתובות זה לא יטמא לא יקח מוס זו לא יגש. ומפני שזו ציוס הוזקק לעבודה הולכנו קדושתן להודיעם: **פרשת לויים.** קח (נא) את הלויים לזה העלותך שזה הלכות לויים. וי"א ואל הלויים תדבר, ואינו כן, כי מה עניינם אצל הקמת המשכן? מעשר ראשון לא נהגה עד סוף חמשים וארבעה שנה?! ועוד פרשת מעשר מיקריא: **פרשת לויים.** הולכנו לזו ציוס שנזקקו לשיר:

אמנם הרמב"ן סבור ששבעת ימי המילואים רק החלו בא' ניסן, ולא שהסתיימו בו, והמשכן הוקם בח' ניסן (במדבר ז א ועוד), אבל גם לדבריו הוא רק צריך להזיז את כל לוח הזמנים בשבוע, אין סיבה להעביר את החלפת הבכורים בלויים לחודש הבא⁹. ועוד, הרמב"ן היה יכול להיאחז בכותרת הכפולה, כמו ראב"ע, וללכת בעקבותיו ובעקבות חז"ל שהחלפת הלויים היתה כבר בניסן, בלי להיכנס לדחוקים הללו. לא זכיתי להבין מה גרם לו כל כך לעמוד על עקרון הסדר.

⁸ לפי גירסא זו, " הַזֶּה עֲלֵיהֶם מִי חֲטָאת וְהֶעֱבִירוּ תֵעַר עַל כָּל בְּשָׂרָם" לא רק כתובים ברצף אלא גם התרחשו ברצף.

ואילו גירסת רש"י - "ואחר הזאה שניה גלחו הלויים", ראה לעיל הערה 4.

ברייטא זו צוטטה בירושלמי מגילה פ"ג ה"ה, כקושיא על סדר ארבע פרשיות - מדוע אנו מקדימים פרה להחודש והרי הפרה נשרפה בשני בו [ותשובתם - מפני שהיא טהרתם של ישראל] - הרי שתפסו הברייתא לעיקר ושאפשר להקשות ממנה.

⁹ הרמב"ן אינו ראשון בשיטה זו, ששבעת ימי המילואים החלו בר"ח ניסן, כבר ר' יוסי הגלילי ור' יצחק בסוכה כ"ה ע"ב נקטו כך. אבל גם לדבריהם מסתבר שאת שריפת הפרה הקדימו ככל היכולת, כדי להיטהר להקרבת הפסח. ולדבריהם נשרפה הפרה בי' בניסן. ע' בזה באורך בחי' הצ"ח פסחים צ ע"ב.

ושם כתב שלא מצאנו מפורש בש"ס שהפרה נשרפה בשני בניסן, רק בירושלמי מגילה הנ"ל. ונעלם ממנו - כ"כ מצפה איתן בגיטין - הספרי הנ"ל, וכן המדרש רבה בפרשת נשא.

הסבר ראב"ע לפרשת במדבר

כעת נחזור לראב"ע. הראב"ע צריך להסביר את דברי ה' למשה בפרק א', הכתובים אחרי המפקד, ומהם משמע שבחירת הלויים נאמרה למשה לראשונה רק בחודש אייר. וכמובן גם הראב"ע צריך להתייחס לכתוב בפרשת נשוא שכבר בהקמת המשכן משה יודע מה היא עבודת גרשון קהת ומררי.

לאור הכתוב בפרשת נשוא, שכבר בהקמת המשכן משה יודע מה תפקידי גרשון קהת ומררי – מוכח שמפקד הלויים שבפרק ג, מפס' י"ד והלאה, שכאמור לעיל התרחש במדבר סיני אחרי הקמת המשכן – אבל לא באייר אלא בחודש ניסן. סדר הדברים היה – תחילה המפקד לבני חודש ומעלה, ועמו הציווי הראשוני, הכוללני, על מיקום גרשון קהת ומררי, ועל תפקידם, ואז גם היה מפקד הבכורות ופדיונם והחלפתם, ואח"כ בפרק ד' מפקד מבני שלושים שנה ומעלה והציווי הפרטני על תפקידיהם.

כלומר מיד אחרי הקדשתם בפרשת בהעלותך – כבר נאמר למשה החלוקה הפנימית, מה יהיה תפקידו של כל אחד¹⁰. סדר התורה הוא כסדר המחנות, מבחוץ פנימה: תחילה מפקד בני ישראל ואח"כ מפקד הלויים, למרות שבפועל מפקד הלויים היה כבר חודש קודם.

ראב"ע אומר זאת בפירוש, בפרק ג' פס' א "…וכאשר הוקם המשכן – אמר ה' "פקוד את בני לוי" ההבנה הזו היא הכרחית לא רק לראב"ע, מתוך הכתוב פרשת נשוא "וַנִּתְּתָה אוֹתָם אֶל הַלְוִיִּם אִישׁ כְּפִי עֲבֹדָתוֹ".

במשפט אחד:

התהליך המתואר בפרשת במדבר הוא הקמת מחנה ישראל. סדר הכתובים אינו סדר הזמנים אלא סדר המעלות. ושיאו של התהליך הוא פרשת שילוח טמאים, שהיא הקמת מחנות ישראל, לדרגותיהם השונות, ושילוח הטמאים מכל מחנה ומחנה לפי דינו.

לגבי פרק א', הפסוקים הכתובים אחרי המפקד אָךְ אֶת מִטָּה לְוִי לֹא תִפְקֹד שמשמע שאז משה שומע לראשונה על תפקיד שבט לוי – נראה לענ"ד שתי דרכים אפשריות:

דרך אחת - ראב"ע אומר פעמים רבות בפירוש התורה על קטע מסוים או משפט מסוים – שהוא נאמר כבר לפני כן. כאן אמנם אינו אומר זאת אבל לשיטתו אפשר לומר שהדברים נאמרו למשה עוד לפני כן.

דרך שנייה היא על פי דברי הראב"ע בפרשת בהעלותך, בדבר הסתירה באיזה גיל עובדים הלויים, האם מגיל 25 או 30, כתב ראב"ע

ח {כד} זאת אֲשֶׁר לְלוֹיִם מִבְּן חָמֵשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְיַמְעֵלָה יָבֹא לְצִבָּא צָבָא בְּעִבְדַת אֱהָל מוֹעֵד :

{כד} זאת אשר ללוים. והטעם - זאת הקצבה. ואין מבן שלשים שנה (במדבר פרק ד, כמה פעמים)

מכחיש זה הפסוק, כי מבן שלשים שנה הוא לעבודת משא, ומבן חמש ועשרים לעבודת האהל:

ובכן. תפקיד הלויים בעבודת האוהל נאמר למשה כמה פעמים:

- תחילה במדבר ג', שהיה לפי ראב"ע עוד בהר סיני -

ג (ה) וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ו) הִקְרַב אֶת מִטָּה לְוִי וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לְפָנַי אֲהָרֹן הַכֹּהֵן וְשָׂרְתוּ

אֹתוֹ: (ז) וְשָׂמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרְתוֹ וְאֶת מִשְׁמֶרֶת כָּל הָעֵדָה לְפָנַי אֱהָל מוֹעֵד לְעִבְדַת אֶת הַמִּשְׁכָּן: (ח)

וְשָׂמְרוּ אֶת כָּל כְּלֵי אֱהָל מוֹעֵד וְאֶת מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעִבְדַת אֶת הַמִּשְׁכָּן: (ט) וַנִּתְּתָה אֶת

הַלְוִיִּם לְאֲהָרֹן וּלְבָנָיו נְתוּנִים נְתוּנִים הָמָּה לוֹ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

- בעת הקדשת הלויים בבהעלותך, שהיתה בתחילת ניסן – חזרה על אותם תפקידים:

¹⁰ בכך יוסבר איך היה קורח שכן לדתן ואבירם בפרוץ המרד, שהיה לדעת ראב"ע יום או ימים בודדים בתחילת ניסן. ראה בהרחבה מאמרנו לפרשת קורח.

ח (יא) וְהִנִּיף אֶהְרֹן אֶת הַלְוִיִּם תְּנוּפָה לְפָנַי ה' מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לְעֹבֵד אֶת עֲבֹדַת ה':
(יד) וְהִבְדַּלְתָּ אֶת הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיוּ לִי הַלְוִיִּם: (טו) וְאַחֲרָי כֹּן יָבֹאוּ הַלְוִיִּם לְעֹבֵד אֶת
אֱהֹל מוֹעֵד ...

(יח) וְאַקַּח אֶת הַלְוִיִּם תַּחַת כָּל בְּכוֹר בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: (יט) וְאַתְּנָה אֶת הַלְוִיִּם נְתַנִּים לְאַהֲרֹן וּלְבְנָיו
מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעֹבֵד אֶת עֲבֹדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֱהֹל מוֹעֵד וּלְכַפֵּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיֶה בְּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל נֶגֶף

- וכן אחרי מחלוקת קורח חוזר הקב"ה ומאשר את תפקידי הלויים

יח (ב) וְגַם אֶת אַחִיד מִטָּה לְוִי שֶׁבֶט אַבִּיךָ הַקָּרֵב אֲתָךְ וְיִלְוֶיךָ עִלְיָךְ וְיִשְׁרְתוּךָ וְאַתָּה וּבְנֵיךָ אֲתָךְ
לְפָנַי אֱהֹל הַעֲדוּת: (ג) וְשִׁמְרוּ מִשְׁמֶרֶתְךָ וּמִשְׁמֶרֶת כָּל הָאֱהֹל אַךְ אֶל כָּלִי הַקֹּדֶשׁ וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא
יִקְרְבוּ וְלֹא יִמְתּוּ גַם הֵם גַּם אֲתָם: (ד) וְנִלְוֶיךָ עִלְיָךְ וְשִׁמְרוּ אֶת מִשְׁמֶרֶת אֱהֹל מוֹעֵד לְכָל עֲבֹדַת הָאֱהֹל
וְזָר לֹא יִקְרַב אֲלֵיכֶם: (ה) וְשִׁמְרֶתֶם אֶת מִשְׁמֶרֶת הַקֹּדֶשׁ וְאֵת מִשְׁמֶרֶת הַמִּזְבֵּחַ וְלֹא יִהְיֶה עוֹד קֶצֶף
עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (ו) וְאַנִּי הִנֵּה לְקַחְתִּי אֶת אַחִיכֶם הַלְוִיִּם מִתּוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְכֶם מִתְּנָה נְתַנִּים לִיהוָה
לְעֹבֵד אֶת עֲבֹדַת אֱהֹל מוֹעֵד: (ז) וְאַתָּה וּבְנֵיךָ אֲתָךְ תִּשְׁמְרוּ אֶת כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל דְּבַר הַמִּזְבֵּחַ וּלְמִבֵּית
לְפָרֶקֶת וְעַבְדְּתֶם

כל אלו- מגיל עשרים וחמש, כאמור בבהעלותך.

בפרשת קורח גם נאמר ללוויים, שם בהמשך הדברים, שאין הם נוחלים בארץ.

בפרק ג', שהיה לפי דברינו גם הוא בניסן, נאמר לו תפקיד נוסף – משא המשכן. מגיל שלושים. "בן שלושים לכח"¹¹.

לענ"ד אפשר לומר אין הכוונה שמשה שומע לראשונה על ייחודו של שבט לוי ותפקידיו, אלא שהיה צריך לחזור ולהדגיש את ייחודו: כבר ספרנו את שבט לוי מבני חודש ומעלה, וספרנו אותם מבן שלושים שנה ומעלה; אבל במפקד הזה מבן עשרים שנה ומעלה - הם לא ישתתפו. הם מיועדים לעבודת המשכן. לשם כוחו מופנה, ולא לכיבוש הארץ.

לסיים

סקרנו כאן את שיטות ראב"ע ורמב"ן בתאריך בחירת הלויים לעבודת המשכן. לדעת הראב"ע נבחרו הלויים בעקבות חטא העגל, כפי שמשמע בפרשת עקב, אי אז בחודשי הקיץ של שנה א' ליציאת מצרים. ואילו לדעת הרמב"ן - הפעם הראשונה שנאמר הדבר למשה היה בחודש אייר בשנה השניה, לאחר הקמת המשכן ומפקד בני ישראל (או תוך כדי המפקד), כפי שמשמע בפרשת במדבר.

דומה שהראינו כי שיטת הרמב"ן לאחוז בסדר המקראות – גורת קשיים רבים, ושיטת ראב"ע קרובה יותר לפשוטו של מקרא.

הערה

הדיון פה נסוב בעצם סביב השאלה האם תחילה הובדל אהרן ואח"כ הלויים, או להיפך. לשיטת הרמב"ן בודאי שתחילה בחר ה' באהרן, עוד לפני חטא העגל, וגם כשהתרצה – התרצה לישראל ולאחר, ורק אח"כ בחר את שבט לוי.

¹¹ רש"י ד ג

זה המקום להזכיר את דברי הרמב"ם:

- פרק ג' מהלכות כלי המקדש, הלכה א':

זָרַע לִי כִּלּוֹ מִבְּדֵל לְעִבּוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י-ח) 'בַּעַת הַהִיא הִבְדִּיל ה' אֶת שִׁבְט הַלְוִי. וּמִצֹּת עָשָׂה לְהִיּוֹת הַלְוִיִּם פְּנוּיִן וּמוֹכְנִין לְעִבּוֹדַת הַמִּקְדָּשׁ

- ואח"כ בפרק ד'

הַפְּהָנִים הִבְדִּלוּ מִכָּל הַלְוִיִּם לְעִבּוֹדַת הַקֶּרְבָּנוֹת שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א כג-יג) 'וַיִּבְדֵּל אֶהָרֹן לְהַקְדִּישׁוֹ קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים'.

כלומר תחילה בחר הקב"ה בשבט לוי, כפי שמשמע בפרשת עקב, ואח"כ בחר מתוכם את אהרן;

אבל בספר המצוות עשה ל"ד כתב רמב"ם

שנצטוו הכהנים לשאת את הארון, שנאמר בַּעַת הַהִיא הִבְדִּיל ה' אֶת-שִׁבְט הַלְוִי לְשֵׂאת אֶת-אֲרוֹן בְּרִית-ה' וְשֵׁם הַכּוֹוֹנָה בְּמִילִים שִׁבְט הַלְוִי – הַכֹּהֲנִים דּוּקָא. ולא שבט לוי כולו, כפי שכתב בכלי המקדש.

ודו"ק ואכמ"ל.

לכשנמצי לומר, האם אהרן מתוך הלויים, או הלויים סביב לאהרן. ועדין צריך להבין מה המשמעות של כל זה, וכן מה היה הרצון לפני חטא העגל והאם חל שינוי.